der roofdieren op een voor ons onbegrijpelijke wijze ten deele bedwongen. Immers, hoe toch zou anders ons menschelijk geslacht niet te niet zijn gegaan, zoo het aanvankelijk uit twee, drie, vier personen bestaande, zich bewoog onder de geheele reeks alsoortige roofdieren. En dit niet alleen, maar zoo klaar en duidelijk mogelijk verwijst de profetie naar de toekomst, waarin de mensch met leeuw en tijger, en zelfs het zoogkind met wolf en adder verkeeren zal. Al is 't nu uiterst moeilijk om hierin een juist inzicht te erlangen, zooveel leert ons toch ook nu nog de macht, die een enkel dierentemmer over leeuw en tijger, over slang en pardel uitoefent, dat er een geestelijke macht in den mensch kan opgewekt worden, die de wildheid van het roofdier temt in bedwang houdt. Vooral van de slangenbezweerders is dit bekend, en van oudsher kwam de roep tot ons van tenmers, die als door blik en houding het wilde roofdier in toom wisten te houden. Zelfs bericht Mattheus opzettelijk van den Heiland in de woestijn, dat hij daar met 't wild gedierte was, en alzoo, dat ook Jezus door blik en geestelijke overmacht het roofdier bedwong. Hoe men dit vreemde verschijnsel nu ook bezie, er volgt uit, dat de mensch niet *per se* en ook niet overal een prooi van het roofdier behoeft te worden, maar dat in hem een geestelijke overmacht over het dier kan opkomen, die hem veilig stelt. Lezen we nu van Daniel, dat hij, in den kuil neergelaten, waarin de hongerige leeuwen, toen de deur openging, als gaapten naast de prooi, die hun te wachten stond, in geen enkel opzicht deernis van hen leed, dan sprak hierin zeer zeker een Goddelijke redding. Toch behoeft dit niet zoo verstaan te worden, alsof dit ontkomen aan de roofzucht van het wild gedierte] beslist in verband zou gestaan hebben met de mystieke macht die van oudsher, in schier alle landen, door enkele sterk en krachtig uitkomende personen op wilde dieren is uitgeoefend. Wat Adam rustig in het Paradijs den aanblik der roofdieren deed doorstaan, werd door God hier ook in Daniël gewerkt. En zoo was de triomf volkomen.

Opmerkelijk is hierbij niet minder de houding van den Koning. Uit alles ziet men, dat Darius Daniel op hoogen prijs stelde en in hem een der vreemdelingen zag, die hem goud waard waren voor het goede bestuur van zijn rijk. Er ligt zelfs iets aandoenlijks in, zooals deze Medische Koning, toen 't moest en niet anders meer kon, omdat de wet van Perzen en Meden niet te breken was, bijna weende toen hij zag dat er niets aan te verhelpen was, en dat Daniel het slachtoffer moest worden van zijn onvoorzichtig toegeven aan zijn Satrapen. De nacht treedt in, en de Koning kan niet slapen. Slapeloos brengt hij den nacht door, en als het morgenlicht weer op is gegaan, is zijn eerste daad, om zelf als Koning naar de speelonk te gaan, en de deur te openen. Men ziet hieruit, dat Darius iets voelt van de mogelijkheid dat Daniel kon gered zijn, iets dat in verband met het bovenstaande zich zeer wel denken liet. Het beheerschen van een roofdier was vooral oudtijds geen ondenkbaar iets. Het kwam bij de Perzen en bij anderen gedurig voor. En nu hoopte hij blijkbaar, dat ook die wondere Daniel, van wiens wondermacht hij reeds zoo veel gehoord had, zich nog mocht gered hebben. Anders toch had hij niet anders het zich kunnen inbeelden, dan dat in die nachtelijke ure het roofgedierte zijn prooi reeds onmiddelijk ganschelijk zou verslonden hebben. Doch zoo was het niet geschied. Daniel was gered. Daniel leefde nog. Gods wondermacht had zijn profeet gered en behouden. En nu is Darius zoo bovenmate dankbaar en overgelukkig, dat hij een proclamatie door heel het land laat verspreiden voor alle volken en natiën en tongen: »Uw vrede worde vermenigvuldigd! Van mij is een bevel uitgegaan, dat men in de gansche heerschappij mijns koninkrijks beve en siddere voor het aangezicht van den God van Daniel. Hij toch is de levende God en bestendig in eeuwigheden, en zijn koninkrijk is niet verderfelijk en zijn heerschappij is tot het einde toe. Hij verlost en redt, en Hij doet teekenen en wonderen in den hemel en op aarde. Die God heeft Daniel uit het geweld der leeuwen gered.«!

Dit nu is de groote gebeurtenis in Daniels leven geweest voor wat zijn eigen levensbehoud betrof. Al 't overige gold duiding van nachtgezichten en profetieën. En zoo blijft Daniel in hoofdzaak profeet.

Dr. A. K.

„Laat ons hem slaan met de tong".

> Toen zeiden zij: Komt aan, laat ons gedachten tegen Jeremia denken; want de wet zal niet vergaan van den priester, noch de raad van den wijze, noch het woord van den profeet. Komt aan, en laat ons hem slaan met de tong, en laat ons niet luisteren naar eenige zijner woorden. Jeremia 18 : 18.

III (*Slot*).

Keel, tong en lippen zijn de drie instrumenten door God zelf in ons lichaam ingeschapen, om ons en de spraak en den zang mogelijk te maken, doch de aandrift die door deze drie organen looft of vloekt, komt uit 't hart, en het is de zin van 't hart, die het karakter van ons woord in spraak en zang bepaalt.

Naast spraak en zang loopt dan de actie van de pers. Ten deele zelfs reeds allerlei andere uitdrukking, waardoor we een indruk aan anderen trachten mede te deelen. Onze gelaatstrekken kunnen verbogen of geplooid worden, om te beduiden wat in ons omgaat. Vooral bij wie niet spreken kan, is die neiging, men mag bijna zeggen, die kunst, om door het oog, door de plooiing der gelaatstrekken, en door de buiging van de lippen te spreken, niet zelden zeer sterk ontwikkeld. Maar toch heeft dit alles lang niet altoos volstaan, om wat men uit wilde drukken, aan anderen mede te deelen.

Dit alles toch veronderstelde, dat de persoon aan wie men zijn gedachten en zijn uitdrukkingen poogde verstaanbaar te maken, er bij was, zoodat men in zijn gemeenschap verkeerde, en ze onmiddellijk elke uiting van de lippen of elke uitdrukking van deze gelaatstrekken konden opvangen.

Doch hierbij kon 't niet blijven.

We voelen gemeenschap niet enkel met hen, die op een gegeven oogenblik bij ons zijn, zoodat we ze rechtstreeks kunnen toespreken, maar vaak nog sterker zelfs met personen, die van ons gingen. De man die vaart, en vrouw en kinderen thuis liet, geeft aan de eerste landingsplaats de beste zijn brief af om zijn gezin van zich te doen hooren.

Maar de trek, de zucht om onze gedachten mede te deelen, kan nog veel verder gaan. Men kan iets zeggen, iets uitdrukken willen voor den breeden kring waarmee we taalgemeenschap hebben. Dan zoeken we een middel om onze gedachten op algemeen doorgaande wijze te vertolken. En met dit doel nu zoekt men een stel teekens of letters, houwt die in steen, of grift ze in leem, of teekent ze op 't perkament, en ten leste drukt men ze af door de pers.

Zoo is de pers er op aangewezen, om de tong te vervangen, maar voor beide staat dan ook het hooger oordeel gelijk. Men kan slaan met de tong, maar ook slaan met de pers. En anderzijds zijn zoowel de tong als de pers ons gegeven, om onzen God groot te maken en als uitvloeisel van de liefde voor onzen God, door de liefde van ons hart, 't hart van den naaste te verwarmen.

—

Doch hier treedt dan ook voor beide, voor tong en pers, de allesbeheerschende tegenstelling in.

Zooals de engelen Gods, bij dagen en bij nachten, het geruisch van stemmen en tonen beluisteren, dat uit des menschen spraakorgaan opklimt, staat 't altoos scherp tegenover elkander.

Er kunnen in eenzelfde woning twee vertrekken zoo naast elkander liggen, dat in het ééne de moeder voor haar God neerknielt, Hem looft en Hem verheerlijkt, en bidt om genade voor haar jongen; en dat in het vertrek vlak daarnaast die jongen met zijn makkers in vlocken uitbarst en lastert tegen zijn vader. Zoo is er eenerzijds de moeder die met haar tong Gode de eere geeft, en daar naast de jonge man die in booze Godverraking den Naam van Zijn God in vlocken omzet, en zijn vader grieft door zijn woord.

Dit is de ontzettende macht die God aan het kind des menschen in de tong gegeven heeft.

Die macht ontving de nachtegaal en ontving de leeuwerik niet. Die toch kunnen, als ze zingen, slechts één geluid voortbrengen, en die toon van het lied is altoos Hem verheerlijkend, die hun dezen wonderen zang inschiep. Er kan ook bij de dieren in het geluid wel de eene maal woede, de andere maal teederheid zich uiten. Denk maar aan het sissen van de slang, aan het brullen van den leeuw, en daar naast aan het kirren van de duif en aan het geblaat van 't lam. Maar 't heilig of onheilig is de groote tegenstelling, die eerst bij den mensch post vat, omdat in den mensch de gelijkenis gegeven is met iets van 't Beeld van zijn God.

Hierin spreekt de hartstocht. En die tocht, die trek van 't hart, kan zijn impuls van Boven, maar ook van beneden uit de diepte hebben. Als de tong vloekt komt de impuls uit Satan opwellen, maar zal 't goed zijn, dan dringt een heilige aandrang uit den Hooge op heel de ziel, om in aanbidding zielsgenot te zoeken, en om den naaste een blijden lach om de lippen te plooien.

Altoos dezelfde spraak der tong bij ons, maar die ééne zelfde tong de eene maal God verheerlijkend en 't broederhart verkwikkend, of ook, geheel omgekeerd, God lasterend en den naaste vergiftigend door haat.

—

Nu kan dit zondigen met de tong als 't ware onwillekeurig opkomen, uit een booze aandrift, die zich van ons meester maakt; doch al zulk misbruik kan ook uit voorbedacht opzet opkomen. En hiervan is 't dat Jeremia gewaagt.

Er spreekt hier een nijd die uit 't hart opwelt, en zich van heel den persoon meester maakt, om niet ter loops, maar, als ware het, stelselmatig, te kwellen en te priemen.

Er gaat hier een sprake van bitterheid in breeder kring uit. Het geldt Jeremia, die in den Naam van Jehova optrad om voor het recht van zijn God en voor het recht van zijn volk te pleiten. En met het oog op Jeremia net gaat hier het geroep op: »Laat ons hem slaan met de tong.«

De twee boosheden strengelen zich hier alzoo om elkander. In den profeet spreekt God, en treedt als volksgenoot de naaste op. En nu vlecht zich dit derwijs ineen, dat men in den profeet God niet kan aanranden of men randt gelijktijdig den man, den mensch, den naaste aan. Het is bij den profeet als op Golgotha. Wat het Sanhedrin drijft is onheilige aandrift tegen God, maar tegelijk onheilige aandrift tegen den Zoon des menschen.

En ook zoo nu is het, in het gewone burger en huiselijke leven overgebracht, op gansch gelijke wijs.

Een vijmend door bitterheid en woede zich uiten van nijd. En die nijd drukt zich dan uit in den boozen blik waarmee men zijn andersdenkenden naaste aanziet; hem met zijn oog als poogt te doordringen en te wonden: en dan zoekt die nijd steeds driester uiting.

De haat zoekt dan naar giftige, kwetsende woorden, hoopt verwijt op verwijt, laat het eene pijnlijke woord op het andere volgen; en geniet er in, zoo men ziet dat het verwijt trof en zeer deed. De lippen spuwen in het eind in letterlijken zin van woede. En wat Jeremia zegt van het slaan met de tong, gaat ten slotte in letterlijke vervulling. Alles spitst er zich op om te wonden, om zeer te doen, en om te kwetsen.

En op zoo demonische wijze misbruikt dan de God-vergetende mensch tegen zijn broeder dezelfde tong, die God hem inschiep om 't Hallelujah voor den Heilige te zingen, en zijn broeder te koesteren door den toon uit zijn hart.

Dr. A. K.

Amsterdam, 8 Dec. 1916.

Bij de jongste verkiezing van een predikant in de Hervormde Kerk te Leiden in de vacature Ds. Vethake deed zich het eigenaardig verschijnsel voor, dat een niet gering deel der confessioneelen stemde op den ethischen candidaat, om den »gereformeerde« te weren.

Op de nominatie stond een drietal, bestaande uit een ethische, een confessioneele en een »gereformeerde«. Bij de eerste stemming bleek reeds, dat de confessioneele het niet halen kon en de beslissing zou vallen tusschen den ethische en den »gereformeerde«. Hadden de Confessioneelen hun stem aan den »gereformeerde« geschonken, dan zou deze zonder twijfel gekozen zijn. Maar aldus geschiedde niet. De stemmen deelden zich; een deel ging blijkbaar op den ethischen predikant over en daardoor kreeg deze de meerderheid. Zoo zal te Leiden, dank zij den hulp der Confessioneelen, het ethische element versterkt worden. Blijkbaar dachten deze Confessioneelen met een variatie op het bekende: liever Turksch dan Paapsch, dat voor Leiden gelden moest: liever ethisch dan »Gereformeerd«.

Nu zouden we op dit feit niet de aandacht vestigen, wanneer het een puur plaatselijk verschijnsel was. Er konden dan persoonlijke gevoeligheden in het spel zijn, waaruit geen algemeene conclusie valt te trekken. Maar anders staat het, nu de leiders der Confessioneelen ook in de pers steeds scherper tegen de »Gereformeerden« optreden en daarentegen allerlei vriendelijkheden richten aan het adres der ethische heeren. Vooral Dr. Kromsigt gaat hierin zeer ver. Boozer menschen dan de »Gereformeerden« kent hij niet, zij zijn de oorzaak van de beroering in de Kerk, zij lijden aan individualisme, separatisme en wat meer geestelijke kwalen er zijn. Liefst zag hij ze uit de Hervormde Kerk met pak en zak verdwijnen naar de »Gereformeerde Kerken«, waar ze thuis hooren. En omgekeerd wordt telkens met klem betoogd, dat de ethischen toch heusch zoo ver niet van de Gereformeerden afstaan; dat onder hen zulke lieve en vrome broeders worden gevonden, en dat wanneer de Hervormde Kerk naar het ideaal van Dr. Kromsigt tot reorganisatie kwam, men daar gaarne aan de ethischen een breede plaats zou willen inruimen. Is het dan wonder, wanneer bij een predikantsverkiezing de aldus geleide confessioneelen veel liever een ethischen dan een gereformeerden predikant kiezen en de plaats van den gereformeerden Ds. Vethake nu door een ethische zal worden ingenomen?

Toch wordt zoodoende hoog spel gespeeld.

Het is kwalijk te verwachten, dat wanneer straks bij een nieuwe vacature te Leiden de keuze eens kwam te staan tusschen een ethische en een confessioneele, de »Gereformeerden« hand- en spandiensten zouden verrichten, om den candidaat der confessioneelen gekozen te krijgen. Ze behoeven zich, uit wrok over hetgeen nu geschiedde, maar te onthouden, om de overwinning aan de ethischen te verzekeren. En gaat deze tactiek ook elders door, dan zal de vrucht van dezen broedertwist aan de ethischen in den schoot vallen. Al vormen ze numeriek verreweg de minderheid, dank zij het antagonisme der beide Gereformeerde groepen zullen hun candidaten telkens gekozen worden. Het overwicht in de predikantenwereld verschuift dan langzaam maar zeker van rechts naar links, en waar vroeger een beslist Gereformeerde prediking werd beluisterd, die de gemeente opbouwde in de vastigheid des geloofs, zal dan een vage en zwevende ethische prediking haar invloed op de gemeente en vooral op het opkomend geslacht doen gelden.

Nu zegge men niet, dat we als buitenstaanders ons in dezen huiselijken twist tusschen de beide Gereformeerde groepen in de Hervormde Kerk niet te mengen hebben. We zijn niet kerkistisch, we zitten niet opgesloten in ons eigen kerkje en voelen niet alleen voor haar belang. De liefde van ons hart gaat uit naar al wat Gereformeerd is, en elke nieuwe krachtsontwikkeling van het Gereformeerde leven ook in de Hervormde Kerk wordt door ons met warme sympathie begroet. Maar juist daarom vervult hetgeen te Leiden geschied is, ons met zorg voor de toekomst. De groep, die zich zelf de »confessioneele« noemt, blijkt, wanneer het er op aan komt, haar kerkrechtelijke denkbeelden hooger te stellen dan de gehechtheid aan de Belijdenis der waarheid. Ze helpt mede om een predikant te weren, wiens trouw aan de belijdenis onverdacht is, ten einde een man te doen kiezen, die van de belijdenis afwijkt, alleen omdat deze voor het behoud der »volkskerk« is. Zoo zal niet de Gereformeerde belijdenis, maar het nieuw opgekomen dogma van de zaligmakende volkskerk het Shibboleth worden van den kerkelijken strijd. En het droeve gevolg daarvan zal wezen, dat de Gereformeerde groepen in de Hervormde Kerk uit onderlingen naijver de overwinning zullen bezorgen aan de ethische richting.

Dat dit ons van harte leed zou doen, behoeven we wel niet te zeggen. Mogen daarom de beide Gereformeerde groepen bijtijds bedenken, wat de wijsheid onzer vaderen ons reeds leerde: *discordia res magnae dilabuntur, concordia res parvae crescunt*; door tweest komt zelfs het groote ten val; door eendracht groeit het kleine.

De Pentateuch.

I.

Het vraagstuk van den Pentateuch blijft nog steeds de aandacht vragen. Hoe dankbaar we ook zijn voor hetgeen mannen als Dr. Hoedemaker ten onzent, Rupprecht in Duitschland en Wright in Amerika, om slechts deze namen te noemen, aan verweer tegen de critiek ons hebben geboden, toch kan daarom volstrekt nog niet gezegd, dat de »oplossing van het raadsel« ons reeds geboden is. Niet dankbaar genoeg kan daarom gewaardeerd, dat jongere geleerden in ons midden, zooals Dr. Aalders, hun studie inzonderheid op dit vraagstuk hebben gericht. In zijn keurig en goed gedocumenteerd referaat op de wetenschappelijke samenkomst te Rotterdam gaf hij onder den bescheiden titel: »Iets over bronnenscheiding in den Pentateuch« een treffende en afdoende critiek op de bronnenscheiding, zooals deze door de school Wellhausen-Kuenen was doorgevoerd op grond van het onderscheiden gebruik der Godsnamen, en toonde aan, hoe deze onderscheiding reeds daarom geen grondslag voor de bronnenscheiding kan wezen, omdat zij uitgaat van de betrouwbaarheid van den Masoretischen tekst en de nieuwere geleerden steeds meer erkennen, dat deze tekst volstrekt geen afdoende waarborgen biedt, zooals uit de oude vertalingen met name uit de Septuaguit blijkt. Wel verre echter van zich tot dit apologetisch verweer te bepalen, besprak hij tevens de principieele vraag, in hoeverre het Gereformeerde standpunt ten opzichte van de Schriftinspiratie gedoogt, dat we aannemen, dat de schrijver van den Pentateuch van verschillende bronnen gebruik gemaakt heeft, en in de tweede plaats of dit Gereformeerde standpunt eischt, dat we het auteurschap van deze vijf boeken aan Mozes moeten toekennen. Voor de wetenschappelijke bestudeering van het Oude Testament, en voor de vraag, hoe we de inspiratie der Schrift hebben te verklaren, zijn beide vraagstukken zeker van eminent belang. Op deze vragen is Dr. Aalders thans teruggekomen in een meer populair gesteld artikel in het tijdschrift *Opbouw* onder den titel: *Het Gereformeerde standpunt en de wetenschappelijke bestudeering van het Oude Testament*. Het doel van dit artikel is om voor de jongeren onder ons uiteen te zetten, in hoeverre het Gereformeerde standpunt ten opzichte van de Schrift-inspiratie de wetenschappelijke bestudeering van het Oude Testament niet buitensluit, maar volkomen vrij laat en zelfs eischt, mits aan de Goddelijke waarheid van de Schrift maar niet wordt te kort gedaan. Deze nadere toelichting van het Gereformeerde standpunt, die in hoofdzaak zich om de Pentateuchquaestie beweegt, kan zeker dienst doen om elken twijfel weg te nemen, alsof Dr. Aalders ook maar in 't minst aan het Goddelijke gezag der Schrift zou willen te kort doen. Wat in zijn wetenschappelijk referaat slechts kort werd aangestipt, wordt hier breed uitgewerkt en onomwonden beleden.

Na eerst kort te hebben weergegeven, welke voorstelling de moderne critiek zich vormde van het ontstaan en de samenstelling van den Pentateuch, laat hij daarop volgen:

> Men gevoelt welk een belangrijk punt hiermede aan de orde wordt gesteld. Het gaat daarin natuurlijk om niets meer of minder dan de waarachtige geloofwaardigheid van Gods Woord. Heeft de moderne kritiek met haar voorstelling van het ontstaan der vijf boeken van Mozes gelijk, dan is het beeld dat ons deze boeken zelve van Israel's oudste historie en religie geven, ten eenenmale onjuist, vervalscht, ongeloofwaardig. Het is daarom duidelijk dat deze bronnenscheiding voor een ieder die nog metterdaad aan de Goddelijkheid der Schrift vasthoudt, absoluut onaannemelijk is. Hier gaapt een ondempbare kloof tusschen den Gereformeerden Oud-Testamenticus en iederen beoefenaar dezer studie die in meerdere of mindere mate bereid is de geloofwaardigheid van het O.T. prijs te geven.

Dat vele zelfs zoogenaamde oprecht Schriftgeloovigen met deze bronnenscheiding meenden te kunnen meegaan, is hem niet onbekend. Maar zoo beslist mogelijk verklaart hij, dat ze voor den Gereformeerden Oud-Testamenticus onaannemelijk is, omdat zij het getuigenis der Schrift tot een onwaarheid zou maken.

> Verschillende binnen- en buitenlandsche geleerden, die overigens op den naam van oprechte Schriftgeloovigen ernstig prijs stelden, meenden door het gewicht der aangevoerde argumenten genoodzaakt te zijn deze theorie bij te vallen, en derhalve op dit punt de absolute geloofwaardigheid van het Oude Testament prijs te geven. Dat nu is op Gereformeerd standpunt onmogelijk. Voor den Gereformeerden Oud-Testamenticus is de vier-bronnen-theorie in de verschillende vormen waarin ze wordt voorgedragen, meer gematigd, of in hare scherpste en meest aangenomen formuleering (waarin ze aangedaid wordt met de bekende namen van Kuenen en Wellhausen) eenvoudig onaannemelijk, omdat zij het getuigenis der Schrift tot eene *onwaarheid* maakt.

Maar geheel anders staat het met de vraag, gaat hij voort, of het daarom ook als een Gereformeerde dogma moet beschouwd worden, dat de eerste vijf boeken van onzen Bijbel geheel, zooals wij ze nu bezitten, van de hand van Mozes zijn. Dit wordt wel vaak zoo van moderne zijde voorgesteld, zooals o. a. nog kort geleden door Prof. Eerdmans geschiedde in een critiek op de inaugureele oratie van Prof. Noordtzij, maar deze opvatting gaat van een geheel onjuiste voorstelling van de Schrift-inspiratie uit. De Schrift-inspiratie eischt wel, dat we de waarachtigheid van den inhoud dezer, boeken aannemen, maar niet dat Mozes al wat daarin te boek is gesteld, zelf heeft geschreven. Zelfs zegt hij:

> Zelfs is het niet noodzakelijk aan te nemen, dat al wat in deze vijf boeken voorkomt van één en dezelfde hand is. De geloofwaardigheid van het medegedeelde behoeft er niet onder te lijden dat een geschiedwerk, loopende van de Schepping tot Mozes, d. i. over meerdere tienduizenden van eeuwen, door verschillende personen is bewerkt. Ook behoeft aan de betrouwbaarheid van dit geschiedwerk niets te kort te doen, dat er latere toevoegingen of omwerkingen hebben plaats gehad. Alleen hierop komt het aan, dat het getuigenis zooals dit nu door den inhoud van dit geschiedwerk aangaande het beloop van Israel's historie wordt gegeven, onverlet blijft. En met name, waar hier de wetgeving aan Mozes wordt toegeschreven, gaat feil elke voorstelling welke deze wetgeving aan Mozes ontneemt. De vier-bronnen-theorie botst met het getuigenis der Schrift omdat zij naar het bekende kenwoord van Wellhausen de wet plaatst na de profeten, terwijl het O. T. zelf de profeten stelt na de wet. Maar wie deze Schriftuurlijke volgorde erkent en aan de geloofwaardigheid van den inhoud der vijf boeken van Mozes vasthoudt, is overigens in zijn wetenschappelijk onderzoek naar de ontstaanswijze van deze boeken volkomen vrij.

Hij verwijst dan naar hetgeen Dr. A. Kuyper in zijn Encyclopaedie III p. 53 had geschreven over het vraagstuk, en verklaart daarmede van harte in te stemmen.

Uit deze nadere toelichting nu blijkt, hoe het vraagstuk dus niet gaat over de inspiratie of over de betrouwbaarheid uit historisch oogpunt en het Goddelijk gezag van den inhoud dezer boeken. Dr. Aalders erkent volkomen, dat wat in deze vijf boeken ons medegedeeld wordt, werkelijk aldus is geschied. Hij houdt staande, dat de wetgeving aan Israël, die hier aan Mozes wordt toegekend, ook metterdaad van Mozes afkomstig is. Hij gelooft ook, dat de schrijver dezer boeken, wie dit dan geweest moge zijn, daarbij door den Heiligen Geest is geleid en daarom zijn getuigenis voor ons waarachtig is. Van een loslaten of ook maar iets prijsgeven van het Gereformeerde standpunt, is daarom hier geen sprake. Iets, wat wel eens zoo beslist mogelijk mocht worden uitgesproken, omdat nog niet zoo lang geleden door een vriend, die ons gaarne onze feilen toont, de klacht werd aangeheven, dat men in de kringen der Vrije Universiteit al op bedenkelijke wijze met de moderne critiek begint mede te doen en aan het gezag der H. Schrift te kort deed.

Maar al stellen we dit zoo scherp mogelijk op den voorgrond, om elk misverstand af te snijden, toch wil dit daarom niet zeggen, dat we geen enkele bedenking hebben tegen de resultaten, waartoe Dr. Aalders komt. Die bedenkingen wenschen we openlijk uit te spreken, juist om daardoor een nadere gedachtenwisseling uit te lokken.

De kinderen des Verbonds.

XLVIII.

Zoo dient het voorbeeld van Jeremia om ons te leeren, hoe God de Heere, wanneer Hij iemand tot Zijn dienst bestemd heeft, niet eerst later daartoe de gaven schenkt, maar dit reeds van de ure zijner ontvangenis af doet. Volkomen terecht heeft daarom een onzer oude uitleggers bij dit woord Gods tot Jeremia aangeteekend: »propheta nascitur, non fit«, d.w.z. evenals van den dichter, geldt ook van den profeet, dat hij van zijn geboorte af daartoe den aanleg ontvangt en niet eerst door kunst of opvoeding die gave verwerft. En dit kan ook niet anders. Want waar de Heilige Schrift telkens met nadruk er op wijst, dat het God de Heere is, die wonderbaarlijk in moeders schoot ons formeert, naar lichaam en ziel, daar zou het ondenkbaar wezen, dat Hij dit deed geheel buiten Zijn eeuwig raadsbesluit om, waarin Hij van eeuwigheid af heeft vastgesteld, welke taak en roeping Hij voor ons heeft bestemd. Op het verband tusschen onze verkiezing en onze formeering wijst de Schrift ons dan ook herhaaldelijk. „Hoor nu, mijn knecht Jakob en Israel, dien Ik *verkoren* heb, zegt de Heere uw Maker en uw Formeerder van den buik af, die u helpt, vrees niet" (Jes. 44 : 1, 2). Het beeld, waarmede de Heilige Schrift ons dit het duidelijkst voor oogen stelt, is dat van den pottenbakker, die uit eenzelfden klomp verschillende vaten formeert, het eene ter eere, het andere ter oneere (Rom. 8 : 20, 21). Ook de pottenbakker formeert niet eerst uit den klomp klei de verschillende vaten, om daarna, naar gelang ze uitvallen, aan elk hunner een bestemming te geven, maar voordat hij ze vormt, heeft hij al van te voren vastgesteld, tot welk doel dat vat dienen moet, en met het oog op dat doel geeft hij aan elk vat zijn eigen gedaante en vorm. En zoo nu is het ook hier. Wanneer God de Heere tot Jeremia zegt: »Ik heb u gekend, eer ik u formeerde, en heb u geheiligd, eer gij uit moeders schoot voortkwaamt«, dan wil dit niets anders zeggen, dan dat God, die Jeremia's formeerder was, reeds van te voren hem tot profeet had bestemd en daarom hem in die formeering zelve geheiligd en voorbereid had tot Zijn dienst.

In dien zelfden zin is het dan ook op te vatten, wanneer de Apostel Paulus van zich zelf getuigt in Gal. 1 : 15, dat God »hem van zijner moeders lijf aan afgezonderd had«. Of de woorden, die daarna volgen: »en mij geroepen heeft door Zijne genade«, gelijk schier alle uitleggers aannemen, zien op de latere roeping van Paulus op den weg naar Damascus, dan wel, zooals een enkele aanneemt, nog afhangen van het voorafgaande: »van mijner moeders lijf aan«, zoodat Paulus hier zou zeggen, dat hij van zijne geboorte af niet alleen door God afgezonderd was, maar ook door Gods genade geroepen, doet minder ter zake en kan daarom in het midden worden gelaten. Maar wel staat het vast uit het geheele redebeleid van den Apostel en wordt dit dan ook door alle uitleggers toegestemd, dat de Apostel hier spreekt over zijne afzondering en roeping tot het kindschap Gods, maar tot het *Apostolisch ambt*. Om zijn Apostolisch ambt te handhaven, wijst de Apostel in het voorafgaande er op, dat hij het Evangelie, dat hij verkondigde, »niet van een mensch ontvangen of geleerd had, maar door de openbaring van Jezus Christus« (vs. 12). Zoo weinig was er sprake van, dat hij het Evangelie van de gemeente te Jerusalem of van de Apostelen geleerd had, dat hij veeleer juist omgekeerd de gemeente Gods vervolgd en verwoest had, en met alle kracht ge-